

F. Zagiba povezuje originale *Brižinskih spomenikov* z misijonskim škofom Bosom na podlagi Thietmarjeve kronike (prim. objavi: R. Holtzmann, *Die Chronik des Thietmars von Merseburg*, Leipzig 1933 ali M. S. Jedlicki, *Kronika Thietmara*, Poznań 1953). V njej je med dr. tudi takole sporočilo: »Um die ihm anvertrauten Seelen um so leichter unterrichten zu können, hatte er eine Anweisung in slavischer Sprache geschrieben und bat die Slaven das ‚Kyrie eleison‘ zu singen, in dem er ihnen den Nutzen davon ausinsetzte« (str. 43).

Kaj je avtorja privedlo do tega? Predvsem je važna časovna zveza. Boso je umrl 1. novembra 970 na poti v Bavarsko. Bil je najprej misijonar, ki ga je regensburški škof Mihael poslal na razpolago Otonu Velikemu, le-ta ga je pa 968 imenoval za škofa v Merseburgu. I. in III. spomenik bi bila Bosov prepis, II. (*Adhortatio*) pa njegovo izvirno delo. Fr. Zagiba je znane letnice, katere veljajo za čas nastanka, pomaknil nekaj let nazaj in to »mit ziemlicher Sicherheit in die Zeit . . ., als sich Boso für seine Missionstätigkeit bei den Slaven in Sachsen vorbereitete« (str. 44). Takšno predpripravo pa naj bi imel v samostanu St. Emmeram, v katerem je bilo literarno središče za izdelavo misijonskih metod in pripomočkov. Boso je bil ali Slovan ali pa je izhajal s področja, na katerem je bila v navedi dvojezična pastorizacija (Bavarska, Češka).

Boso je bil — kakor poroča Thietmar — literarno nadarjen, kar bi podpiralo avtorstvo umetniško visoko izdelanega II. spomenika (prim. letošnjo 4. številko *Jezika in slovstva*, str. 114—17). Teksti so zapisani v pontifikalu, torej v knjigi, ki je bila namenjena izključno škofu. Boso pa je bil misijonski škof in toliko bolj navezan na bilingvistično opravljanje obredov. Vprašanje, kako so se ta besedila vrnila v St. Emmeram, je reševati v skladu s takratno prakso. Po njej je misijonski škof moral ob izpolnitvi misije ali smrti poskrbeti, da so se liturgične knjige, kelih in oblačila vrnila vrhovnemu pastirju. Tako je mogoče Boso sam vse to nosil s seboj na poti, na kateri ga je zatekla smrt, in je njegovo spremstvo posredovalo, da so bile navedene stvari izročene.

V dobro tezi Fr. Zagibe gre tudi tip jezika. St. Emmeram je bil seznanjen s cirilmetodijsko tradicijo, imel pa je tudi zveze s panonsko-velikomoravsko in karantansko jezikovno prakso. Celo takratna Praga je bila Parochia Regensburgensis. S tem je mogoče razložiti zahodnoslovanske jezikovne prvine, ki se javljajo v rokopisu.

Fr. Zagiba se je dotaknil izredno važnega vprašanja, ki presega samo literarnozgodovinsko območje in sega lahko celo v politiko ali v šovinizem (*Dejiny staršej slovenskej literatury* I, Bratislava 1958 na str. 19—22 obravnavajo *Brižinske spomenike* kot svoj književni spomenik). Čeprav sam Slovak po rodu, ga je rešil zgodovinsko mirno in znanstveno trezno. V predloženi obliki je njegova postavka zanimiva znanstvena hipoteza, ki bi jo bilo potrebno mnogo bolj podrobno izdelati. To pa ne nalaga dolžnosti samo avtorju, marveč tudi in predvsem slovenski literarni zgodovini. Nikakor ne bi smeli molče preiti mimo raziskav, ki so jih v novejšem času opravili A. Isačenko, A. Siegmund, B. Bischoff in W. Lettenbauer. Če ne bomo solidno obveščeni in temeljito znanstveno pripravljani, se bo ob naši nemarnosti najbolj častitljivi književni spomenik v očeh sveta izmuznil iz naše literarne tradicije. Neizpodbitih hipotez za takšen videz je že (in še) precej.

Jože Pogačnik

ZANIMIVA KNJIGA O POLJSKI STILISTIKI

Konec 1959 je pri Državni znanstveni založbi v Varšavi izšla knjiga *Poljska stilistika*, ki zasluži, da nanjo opozorimo tudi slovenskega bralca. Pisca te knjige, univerzitetna učiteljica Halina Kurkowska in Stanisław Skorupka, izhajata s stališča, da je stilistika del jezikoslovja. Tudi jezik literarnih del obravnavata kot eno izmed stilnih variant, ki je sicer mnogo bolj komplicirana, a se bistveno ne razlikuje od ostalih. Iz praktičnih razlogov pa sta obdržala termin »literarna stilistika« za tisti del stilistike, ki obravnava umetniški slog glede na njegovo funkcijo v delu, kompozicijo literarnega dela in verzifikacijo. V raziskovanju tega stila je treba uporabljati posebno metodo, ker so v njem lahko značilnosti več stilov, zlasti pa še zato, ker je vsako jezikovno sredstvo v njem element dveh sistemov — knjižne konvencije in enkratne umetniške stvaritve — ima tedaj poleg komunikativne še posebno, estetsko funkcijo.

Razmejitve med jezikovno in literarno stilistiko še ni dokončna. Po mnenju predstavnika francoske šole (Ch. Bally, J. Marouzeau) analizira lingvistična stilistika jezi-

kovna sredstva glede na spontane norme, ki nastajajo brez razmišljanja in jih regulirata le okolje in družba, literarna stilistika pa raziskuje norme zavestnega, premišljenega izbora, ki hoče doseči umetniški efekt. Sovjetski jezikoslovci razlikujejo med lingvistično stilistiko, ki se ukvarja z neumetniškimi stili, in literarno, ki raziskuje umetniški slog. Obe stilistiki pogosto veže skupno gradivo, saj mora jezikoslovec marsikdaj seči po literarnih tekstih, zlasti za starejše dobe, raziskovalec literarne stilistike pa se opira na jezikoslovne izsledke.

Poljski jezikoslovci so imeli stilistiko za predmet lingvističnega raziskovanja, a so se omejevali na analizo jezikovnih sredstev. Pričujoča knjiga pa odpira tudi sintetičen pogled na vprašanja stila in prav v tem je njena posebna vrednost.

Prvi del knjige je analitičen: pod naslovom *Elementi stila* obravnava stilistično vrednost fonetičnih, morfoloških, leksikalnih in sintaktičnih sredstev. Za razliko od gramatične analize ugotavlja stilistična analiza smotrnost in prikladnost jezikovnih sredstev za izražanje miselne in čustvene vsebine; gre tedaj za oceno jezikovnih pojavov v kontekstu, za njihovo ekspresivno in impresivno funkcijo, za to, ali ustrezajo nameri pisca oziroma govornika in ali vzbujajo nameravani vtis pri bralcu. Tako ugotavlja v fonetiki onomatopoijo, ki naj vzbuja določeno razpoloženje, stopnjuje realizem v opisih ipd., v morfologiji hipokoristika in avgmentativa, s tem pa čustveni odnos pisatelja ali govornika do predmeta. Posebno bogato področje stilistične analize je besedišče — izbor izrazov, sinonimi, barva izrazov in fraz. V semantiki je zanimivo razmerje med izrazom, kakor ga uporablja pisatelj ali govornik, in tistim osnovnim pomenom besede, ki so ga ustvarili jezikovnogodovinski in družbeni činitelji. V sintaksi odloča mesto pridevnika o tem, kakšno pomensko vrednost ima samostalnik: če stoji pridevnik pred njim, je oznaka čustvene narave, kadar pa stoji za njim, prevladuje razumski odnos do predmeta.

Ta analitični opis domačega jezikovnega gradiva ima predvsem spoznavni namen, posredno pa tudi normativni: ko navaja jezikovne pojave in vrednoti njihovo izrazno prikladnost, hkrati razširja in pogloblja jezikovno zavest, vzgaja zmožnost za natančno izražanje misli in občutljivost za estetsko vrednost besede.

V drugem delu knjige z naslovom *Glavne stilne variante poljskega jezika* prikazuje pisec (Stanisław Skorupka) vprašanje stilne diferenciacije kot zgodovinsko vprašanje: jezik se stilno spreminja vzporedno z razvojem družbenega življenja, zato je treba določiti posamezne faze stilov v posameznih razdobjih. Za današnjo poljščino ugotavlja Skorupka naslednje stilne variante: pogovorni, govorniški, uradno-pisarniški, znanstveni, publicistično-novinarski in umetniški stil. Med njimi pa ni ostrih mej, zakaj vsi imajo isto podlago — iste jezikovne elemente. Vendar ne odločajo o stilu posamezni jezikovni elementi, temveč kompleks teh prvin, ki morajo biti notranje povezane in imeti določeno funkcijo. Najmanjše razlike med slogi so v fleksiji — le v pogovornem jeziku so možni provincializmi in površnejše oblike, ki še niso prodrle v knjižni jezik. V fonetiki sta govorniški in odrski slog skrbnejša od pogovornega, brez dialektične barve. Glavni kriterij za razlikovanje stilov je besedni zaklad, frazeologija in sintaktična struktura. Vsak stil ima svojska leksikalna sredstva: v pogovornem je mnogo čustveno obarvanih izrazov in fraz, v znanstvenem posebna strokovna terminologija, umetniški ima bogato besedišče, številne in močne metafore. Različni stili imajo različno sintakso: v znanstvenem so stavki strogo logični, v pogovornem večkrat nepopolni, uradni slog je brez vprašalnih stavkov itd.

Stili torej niso popolnoma zaokroženi, izolirani sistemi, temveč se med seboj dotikajo in celo prepletajo: govorniški slog ima poleg pravih oratorskih tudi pogovorne in publicistične prvine, feljton spada lahko v publicistiko ali pa v leposlovje; o tem odloča vsebinski koncept in ves kompleks jezikovno stilističnih sredstev, njihova jakost in hierarhija.

Prav tako je treba upoštevati zgodovinsko spreminjanje mej med stili. Čim dlje posežemo nazaj, tem težje je določiti meje. Stil prvih poljskih pisateljev je bil pravzaprav pogovorni jezik v pisani obliki. V teku stoletij pa je razloček med pogovornim in literarnim slogom postajal vse večji, zlasti od razsvetljenstva dalje, ko so se že utrdile oblike literarnega jezika in je postajal umetniški slog odvisen od literarnega okusa dobe. Podobno je z mejo med govorniškimi in literarnimi stilom: v antiki sta imela enake stilistične figure, podobno grajene stavke, isto literarno besedišče. Tako je bilo tudi pri prvih poljskih znamenitih političnih in verskih govornikih v renesansi in baroku, pozneje pa postajajo govori racionalnejši, v njih je manj mitoloških prispevkov in retoričnih vprašanj, bolj vsakdanje besede, krajši stavki. Današnji govorniški slog ima več skupnega s pogovornim kakor pa z umetniškim slogom. Do 18. stoletja so bile razprave s

področja eksaktnih ved razumljive večini izobražencev, danes jim pa brez znanja višje matematike in njenih formul ni mogoče več slediti. Tudi humanistične vede (n. pr. logika) uporabljajo formule in simbole. Tako se poglobljajo razlike med znanstvenim in pogovornim stilom. Vrste stilov so torej spremenljive, kar najtesneje povezane z razvojem jezika, z družbenim in kulturnim razvojem naroda.

Pogovorni stil je po avtorju tista oblika govornega jezika, ki jo uporabljamo v dialogu; druga njegova oblika je monolog, ki zajema zlasti govorništvo. Dialog ima značilne poteze živega govora, njegovo svobodo v izražanju čustev ob sodelovanju mimike in intonacije. Za ta stil je značilen manj skrben izgovor, poenostavljanje glasovnih skupin, redukcija glasov, pokrajinske morfološke posebnosti in besede, ki jih knjižna norma ne vključuje. Nevtralnim izrazom za predmete ali za dejavnost ustreza včasih mnogo pogovornih sinonimov, n. pr. łeb (buča), łepetyna (butica) idr. za glavo; młócić (mlatiti), ćpać (natepavati), zreć (žreti) za jesti itd. Taki sinonimi imajo razne pomenske in čustvene odtenke, ker pa se njihova značilnost hitro zabriše, ustvarja jezik nenehno nove, močnejše. Tendenca po stopnjevanju in pretiravanju je opazna tudi v epitetih in avgmentativih. Pogovorno frazeologijo označuje konkretnost, oprta na naravno dejavnost človeka ali njegove okolice: chwycić się za głowę (prijeti se za glavo) nam. začuditi se. Navadno so to idiomi z mnogimi sinonimi, tako da enemu knjižnemu izrazu ustreza cela vrsta pogovornih izrazov različnih čustvenih stopenj. Konkretno so tudi prisprodebe: łzy jak groch (solze kot grah), cięży jak osa (piker kot osa), głupi jak stołowe nogi (neumen kot mizne noge), huczalo jak w ulu (šumelo je kot v čebelnjaku). Iz kontrastnih primerjav izvira humor: być podobnym jak pięść do nosa (podoben biti kot pest nosu) idr. Značilne za ta stil so tudi okrajšave, in to ne samo za posamezne besedne zveze, kot: porodówka — izbza porodowa (porodniška soba), mrożonka — mrożone owoce lub jarzyny (zmrznjeno sadje ali zelenjava), ampak tudi za sintakso, kjer pogosto srečujemo anakolute, nominalne stavke ipd. Za daljše stavke je v rabi vrsta ohlapno povezanih izrazov, ki niso niti logično niti sintaktično urejeni. Za vezavo stavkov so v rabi samo nekateri vezniki, n. pr. więc (torej), bo (ker) ali pa si slede stavki brez veznikov.

Elementi pogovornega sloga imajo pomembno mesto tudi v literarnem jeziku: pri najstarejših pisateljih so bistveni del njihovega ustvarjanja, v novejšem leposlovju pa pomembno sredstvo za stilizacijo, zlasti za oris okolja in individualno oznako oseb. Poleg tega pogovorni elementi obnavljajo in osvežujejo obdelano literarno besedišče.

Govorniški stil ima razumsko in čustveno funkcijo. Govor je priložnosten, improviziran ali poseben, pripravljen; v prvem je več pogovornih elementov, drugi pa je bližji literarnemu jeziku. To velja zlasti za besedni zaklad. Za sintakso so tipična pogosta retorična vprašanja in vzkliki, prevladujejo složeni stavki oziroma stavčne periode, vendar so v modernem govorništvu stavki krajši, kakor so bili v antiki. Zelo raznovrstni so radijski govori, pri katerih je izredno važna tudi stavčna intonacija.

Poljska govorniška tradicija se je opirala na klasično retoriko. Po zgledu Demostenovih filipik so v renesančni dobi nastali turcyki — govornji in pisani pamfleti na turške sovražnike, špočetka še v latinskem jeziku, nato pa v domačem. Za versko in politično govorništvo te dobe so značilne številne stilistične figure, zlasti gradacija, nadalje simetričnost, kontrasti, naštevanje, anaforično ponavljanje, argumentacije, emocionalno obarvani izrazi, tako pozitivni (o domovini) kot negativni (o sodobnikih), a brez deminutivov, ki v renesansi niso bili priljubljeni. V govornih baročne dobe je mnogo tujih, latinskih besed, pretirana metaforika, nakopičeni epiteti, obrnjen besedni red, pridevnik ločen od samostalnika. Primer priložnostnega govora iz začetka 20. stoletja ima knjižne primere in prisprodebe, ki mu dajejo vzvišen, slavnosten značaj, drug primer takega govora izpred nekaj let pa vsebuje povsem nove fraze — starejše so se medtem obrabile in postale banalne — izvirajoče iz današnjih razmer; je brez metaforike, brez patosa. Prav tako preprost je tudi primer današnjega političnega govora: v njem je malo emocionalnih besed, vplivati skuša bolj na misel in voljo poslušalcev kot na čustvo in domišljijo, zato je poudarek na jasni, logični, stvarni argumentaciji. Pri tem se namesto individualnega stila pojavlja določena shematičnost.

Ob razčlenjevanju govorniškega stila je treba torej upoštevati ne samo vrsto govora, temveč tudi čas, v katerem je bil napisan ali povedan. Vsaka doba vtisne govorniškemu stilu svoj pečat, mu vsili svojo metaforiko, svoje besedišče, svojsko strukturo stavka.

Uradno-pisarniški stil vsebuje neko stalnost in hkrati splošnost, saj gre tu za urejanje odnosov med ljudmi, za ukaze in prepovedi, ki naj veljajo za vsakogar brez izjeme. Stavki so zgoščeni, precizni, kategorični in ne dopuščajo poljubne interpretacije.

Zaradi brezosebnosti so formulacije pogosto v pasivu. Vsebinska je včasih navedena po točkah ali v obliki shematičnega obrazca; taki so zapisniki sestankov, sej, zborovanj, ki navadno obsegajo imena navzočih, dnevni red, potek na kratko ali natanko in vsem obsegu (in extenso), sklepe in resolucije.

Poljski uradni slog se je izoblikoval v razsvetljevski dobi in se razvijal tudi še po razkosljanju pod rusko in prusko okupacijo vse do 1864; tedaj so po neuspehi vstaji uvedli v urade ruščino in nemščino. V Galiciji je bil do 1866 uradni jezik nemški, po avstrijskem porazu v vojni s Prusi pa so Poljaki dobili delno avtonomijo in z njo v urade spet materinščino. Pokazala se je potreba po pravni in upravni terminologiji, ki so jo prevajali iz nemščine in iz latinščine preko nemščine. Tedaj je prišlo v uradni stil mnogo kalkov, ki so ostali še dolgo v rabi (konceptni praktikant, nadsvetnik, redni profesor, izredni profesor itd.). Po letu 1918 so počasi, postopoma poenotili uradni jezik ter namesto ruskih in nemških izrazov določili nove, domače. Po drugi svetovni vojni se precizirajo stari in uvajajo novi termini za nove dejavnosti.

Posebna varianta uradnega sloga je pisarniški slog. Uporablja se v uradnem dopisovanju in ima ustaljene vzorce, ki omogočajo hitrejše poslovanje (n. pr. trgovska korespondenca). Zlasti začetek in konec sta šablonska, včasih kar suženjsko posneta po tujih zgledih, zato srečujemo take germanizme kot: pošiljamo v prilogi (namesto: prilagam), v odgovoru na pismo (namesto: odgovarjajoč) itd. V današnji pisarniški korespondenci moti pomanjkljiv jezikovni čut in premajhna skrb za pravilno in jasno izražanje; uvaja neprimerne in nepotrebne nove besede, nepravilno uporablja ustaljene izraze, moti se v frazeologiji in ima preveč zavite stavke.

Stil tiskovnih poročil je na sredi med uradnim in novinarskim stilom: je neoseben, tog, zgoščen in šablonski, vsebuje pa tudi metafore; stavki so srednje dolgi, prikladni za dojemanje vsebine, a večkrat prevedeni v naglici in zato vir frazeoloških kalkov, ki se hitro širijo.

Terminologija uradno-pisarniškega stila zajema razna področja: upravo, pravo, trgovino, industrijo. Nekateri izrazi in fraze se uporabljajo izključno v tem stilu: naproša se, cena znaša, srečke lahko nabavite itd. V stalnih obrazcih je mnogo arhaizmov, ki so bili nekoč nevtralni. Mnogo je tudi kalkov, nastalih pod nemškim in ruskim vplivom. V sintaksi je treba omeniti velelnik oziroma nedoločnik, za ukaze in prepovedi so v rabi tudi brezosebne kategorične oblike (dovoljeno je, prepovedano je, se mora, se ne sme) in pasiv.

Uradno-pisarniški slog mora biti jasen, razumljiv, vendar pa te osnovne zahteve ne izpolnjuje vedno, deloma zaradi slabe tradicije (težka, zavita nemška skladnja!), deloma zaradi nezadostnega znanja in napačne miselnosti, da preprosto izražanje ni dovolj uradno.

(Konec prihodnjic)

Rozka Stefan

NAVIDEZNA NAPAKA

Doslej je po slovnici in pravopisu brez izjeme veljalo pravilo, da imajo glagoli zobniškega razreda v I. vrsti, ki imajo v korenu široki e ali o (stara oksitona), v opisnem deležniku za moški spol ednine ozki e. Ta oblika je namreč na korenskem vokalu doživela metatonijo in od tod današnja ožina: *rèklʹ reklà > rékəl rékla*. Takšno stanje je izpričano za vse nekdanj oksitonirane glagole I. vrste z etimološkim e ali o v korenu, tako v narečjih kakor tudi v knjižnem jeziku: *nésel nésla, tépel tēpla, hrópel hrópla, zasópel zasópla*. Prav takšno razmerje pričakujemo tudi pri nekaterih neprehodnih glagolih II. vrste s poudarkom na priponi v nedoločniku, in sicer pri tistem deležniku na -l, ki ima funkcijo trpnega deležnika in je narejen brez vrstne pripone (tip *pobégel*). Zgledi se seveda ne ponujajo v obilici, saj je glagolov, ki bi imeli vse te lastnosti (neprehodnost, poudarek na nedoločniškem -ní- in prvotni e ali o v korenu), prav malo, n. pr. *razmókniť* (= razmočiti se), *razmókkel razmókla, zamókkel zamókla*. Priznati je treba brez pridržka, da velja ta zakonitost tudi za glagole zobniškega razreda I. vrste: *plétel plétla, blédel blédla, brédel brédla, pométel pométla, gnétel gnétla, privédel privédla, bódel bódlá*. Takšne oblike knjižnega jezika se opirajo na narečja, ki v resnici tako govorijo. Po drugi strani pa je treba priznati, da pozna zborni jezik pri glagolih tega razreda še eno obliko, namreč poleg *plétel* tudi *plétel* in tako po vrsti pri prej omenjenih glagolih. Tudi ta izreka ima oporo v živem govoru in je posledica posebnega glasoslovnega razvoja.

venskem zahodu, v beneški Sloveniji. Sodeloval je na primer s članki, pesmimi in črticami v glasilu Briško-beneškega odreda Klic s skrajnih meja, ki ga je tudi urejal. Dalje je sodeloval v primorskem in osrednjem vojaškem časopisju in v samostojnih brošurah. Gustelj je sedanji časnikar France Šušteršič, ki je prispeval skoraj izključno humoristično blago v partizanski tisk na Notranjskem in Cerkljanskem (prim njegov šaljivi prizor Hitler in Musolini, 1944, izdala tehnika IX. korpusa). Kajpada tega in onega izmed pesnikov v PNB ni več med živimi in bo ugotavljanje njihovega občanskega življenja in imena precej težavno. Tako je na primer Mato, katerega Pismo materi beremo v I. knjigi, padel 20. VIII. 1944 v Koprivni nad Črno na Koroškem. Spominski članek o njem v listu Koroška v borbi (10. IX. 1944) pripoveduje o njegovem pesnjenju. Oblika pesmi v PNB — sonet — in njen slog — blesket zvezd, v daljo zroč, pritajen glas, misli črne ipd. — govoré za to, da je bil pesnik izobraženec, mogoče študent. Člankar pravi o njegovem pesnjenju: »Že doma je pisal pesmi ljubezni do Koroške, do rodnega kraja, do matere... Ena njegovih pesmi iz prvih dni [njegovega] partizanstva je izšla v zbirki PNB pod naslovom Pismo materi. V njej se jasno zrcali njegova velika ljubezen do matere in do domovine. Tudi v zaporu, kamor je prišel zaradi zbiranja podpor za naše izgnance... je napisal več pesmi, polnih ljubezni do svobode.« Iz članka zvemo zgolj, da je bil pomočnik politkomisarja I. bat. v koroški grupi odredov. Skoraj gotovo je bil iz jugoslovanskega dela Koroške in tako ne bo težko ugotoviti njegovega pravega imena in priimka.

Viktor Smolej

ZANIMIVA KNJIGA O POLJSKI STILISTIKI

Znanstveni stil je zelo diferenciran, odvisen od stroke, ki jo obravnava pisec, njegova skupna značilnost pa je abstraktnost. Funkcija znanosti je v posploševanju, vplivati hoče na razum, ne na domišljijo, zato je v tem slogu mnogo pojmovnih imen, glagolov za abstraktno dejavnost, mnogo prislovov in veznikov za označevanje načina in relacij. Stavek je zložen, hipotaktičen. Nekatere stroke uporabljajo znake in formule, ki so umljive le specialistom.

Za znanstveni stil je značilna dokumentacija v obliki citatov, pripisi in navajanje virov; tekst kritično osvetljuje kako tezo, podpira avtorjeve trditve ali navezuje na vprašanja, ki niso v neposredni zvezi s tezo. Na koncu je navadno kratek povzetek glavnih misli. Citati so v originalnem jeziku. Pisec se po navadi skrrije za prvo osebo množine, rad uporablja modalne izraze (morda, brez dvoma, čeprav, vendar), ki niso v neposredni zvezi z vsebino, temveč so nekaka besedna »oprema«.

Varianta tega stila je poljudnoznanstveni stil. V njem je manj strokovnih izrazov, pa več prispodob, primer in drugih stilističnih figur. Tudi skladnja je raznovrstnejša, lažja, ima več prostih stavkov.

V to poglavje sodi tudi stil literarne kritike: znanstvenih argumentov in pripisov je v njem manj kot v prej analiziranem znanstvenem stilu, vsebuje pa emocionalne prvine, je bolj oseben, individualen in v tem podoben umetniškemu stilu.

Publicistični in novinarski stil je kompliciran pojav: vsebuje prvine pogovornega, umetniškega in deloma tudi znanstvenega stila. Iz pogovornega stila ima vsakdanje izraze in idiome, čustveno obarvane besede, konkretno metaforiko, nagnjenje do okrajšav in besedotvorju in sintaksi. Z umetniškim slogom pa ga vežejo stilistične figure, stavčna struktura, bogato besedišče. Svojske poteze tega stila so: vse vrste okrajšav — besedne, frazeološke in stavčne, nagnjenje do ustaljenih fraz in stilističnih šablon.

Publicistika obsega tekste, ki izražajo in oblikujejo javno mnenje. To so tako imenovane male literarne forme: članek, podlistek; reportaža, dopis, pa tudi novela, drama, roman, pesnitev, kolikor imajo zavestno publicističen značaj. Taka dela so namenjena vsej družbi, zato morajo biti vsem razumljiva. Uporablja v glavnem literarni jezik, vanj pa vpleta pogovorne elemente v vseh variantah; stavki so navadno kratki, priredni. Posebnost tega stila je živost, humor, ironija, paradoks.

V novinarskem slogu je še posebno izrazita težnja po jasnosti in prepričljivosti, zato ima več emocionalnih izrazov, ki vplivajo kot nekaka gesla. Jezik se ravna po rubriki v časopisu, zajema terminologijo raznih področij in posreduje javnosti nove izraze za nove pojme in predmete. Nešablonske formulacije naj opozorijo bralca na zanimivost — odtod tipični naslovi člankov in naslovi stalnih rubrik.

Zaradi naglice novinarski stil ni skrben. Najpogostejše napake so: vnašanje tujk v zveze, kjer niso primerne; nagnjenje k frazeološki šabloni, ponavljanje raznih gesel, ki prav zaradi tega zgubljajo udarnost, se hitro obrabijo ter dolgočasijo in utrujajo

bralca; površno zgrajeni stavki z neharmoničnimi členi, šablonske zveze, ki niso v skladu s celoto, tako imenovane notranje rime, isto dopolnilo pri glagolih z različno rekcijo itd.

Umetniški stil sestoji iz istih jezikovnih prvin kot drugi stili, le njihova jakost in vloga sta bistveno drugačni. V pogovornem stilu ima metaforika komunikativno funkcijo, je znana, tipična, posreduje miselno ali čustveno vsebino, v umetniškem stilu pa je izvirna, nova, stopnjuje s tem estetski učinek, čeprav je mogoče doseči umetniški efekt tudi z znanimi sredstvi, zakaj same metafore so preveč utrudljive, včasih celo kot nerazumljive. Emocionalni elementi (epiteti, pomanjševalnice, avgmentativa) so v pogovornem stilu spontani, odvisni od trenutnega razpoloženja, v leposlovju pa so izbrani premišljeno, da vzbude ustrezno čustvo. Stilistične figure vsebuje tudi publicistika, v umetnosti pa imajo močnejšo potenco, so vključene v kompozicijo dela, včasih celo kot bistven element. Umetniški slog ima najbogatejša jezikovna sredstva, največjo svobodo v ustvarjanju novih sredstev, lahko pa črpa jezikovne prvine tudi iz drugih stilov. Laže lomi konvencionalne okvire kot drugi stili in je najbolj individualen med njimi.

Jezikovna individualizacija zajema besedišče, frazeologijo in skladnjo, z njo pisatelj ustvarja razpoloženje, plastičneje riše način mišljenja in vedenja svojih oseb, skratka — tiste značilnosti temperamenta, miselnosti in čustvenosti, ki se izražajo v jeziku. Pa ne samo to — iz nje je razvidna tudi narodnost (n. pr. slabo govorjenje tujca), družbena provenienca, poklic, z njo izstopajo značilne govorne navade in razvade (pregovori, ponavljanje, anakoluti).

Struktura stavka je v umetniškem slogu prilagojena vsebini: v živi akciji so stavki kratki, v pripovedi in v oznakah oseb pa so daljši, zloženi.

O umetniški stopnji literarnega dela odloča harmonija med stilističnimi elementi in vsebino. Posebno jezikovno sredstvo, ki ga najdemo skoraj izključno le v umetniškem slogu, je stilizacija. Le-ta zavestno uvaja v delo prvine iz določenega okolja ali iz preteklih časov, pa tudi elemente drugih stilov. Stilizirano je lahko celotno delo, lahko pa samo dialogi ali pisateljev komentar — to je odvisno od vsebine in kompozicije dela. Posebna stilizacija je emocionalno-intelektualna, vezana na avtorjev odnos do obravnavane snovi: humor, satira, parodija, groteska.

Kot stilizacija se v poljskem umetniškem slogu pogosto pojavlja arhaizacija, navadno v besednem zakladu, v vrstnem redu besed in v starih idiomih. Arhaične besede črpajo pisci iz starih virov, če pa teh ni, tvorijo neologizme v arhaičnem duhu, jemljejo besede iz drugih slovanskih jezikov ali iz dialektov. Poslednje pa je nevarno, ker izvira iz napačnega mnenja, da so narečja starejša jezikovna faza kot knjižni jezik. Stopnja arhaizacije je odvisna od snovi, v pripovednem delu je lahko večja kot pa v dramskem, ki mora biti razumljivo brez komentarja. Namen arhaizacije je, približati kolorit dobe, domačo ali tujo preteklost, ali pa dati delu slavnosten, vzvišen ton, patos, monumentalnost. Današnji pisatelji pa navezujejo na ta način na literarno tradicijo in uporabljajo arhaizacijo tudi v satirične namene.

Druga oblika stilizacije je dialektizacija. Njena vloga v literarnem delu je mnogovrstna: krepi realizem družbenega in pokrajinskega okolja, neposredno označuje osebe, njihovo pripadnost določenemu okolju in hkrati omogoča prodreti globlje v njihovo duševnost, v njihov način mišljenja in čustvovanja; signalizira navidezno odvisni govor, ima pa tudi umetniške vrednote (barvitost, sočnost, jednatost), ki so za knjižni jezik vir moči in svežine. Klasičen primer arhaizacije so Reymontovi Kmetje, ki so v celoti naravno obarvani, vendar brez izrazito lokalnih narečnih potoz, ker je pač hotel pisatelj v svoji epopeji o poljskem kmetu ustvariti tudi tipično splošnokmečko govornico.

K stilizaciji spada še govor raznih družbenih središč, iz katerih je črpalo zlasti realistično pripovedništvo 19. in 20. stoletja (jezik poljskega meščanstva in malomeščanstva, varšavski mestni dialekt, govornica varšavskih huliganov). Narečje varšavskih predmestij je populariziral pisatelj Stefan Wiechecki (psevdonim Wiech); mnogo izrazov iz njegovega sočnega, norčavega pripovedovanja je prešlo v dijaško in študentsko govornico, nekateri pa tudi v pogovorni jezik izobražencev. Med stilizacijska sredstva sodijo še besede in besedne zveze iz raznih strok in poklicev, ki jih je terjala sama snov, imajo pa včasih tudi veliko izrazno moč.

S temi ugotovitvami se zaključuje pregled poljskih stilov, ki je podprt s številnimi primeri. Knjigi je dodana obširna bibliografija, domača in tuja. Vendar sta morala avtorja mnogo vprašanj samostojno načeti in tudi rešiti, saj so manjkale monografske študije o posameznih stilih. Ta povzetek njunih izvajanj ima namen, vzbuditi tudi pri nas večje zanimanje za to jezikovno področje in hkrati morda tudi olajšati delo na njem.

Rozka Stefan